

SEVR ANTLAŞMASI**I. Dünya Savaşı sonunda
10 Ağustos 1920'de****Osmanlı Devleti ile
İtilâf devletleri arasında imzalanan
barış antlaşması.**

İttifak devletlerine karşı savaşmış veya savaş ilân etmiş otuz iki devletin katıldığı Paris Barış Konferansı 18 Ocak 1919'da toplandı. Konferansın karar mercii İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ve Japonya başbakan ve Dışişleri bakanlarından oluşan "Onlar Konseyi" idi. Osmanlı Devleti'nin taksimi konusunda tam bir görüş birliği içinde olmayan İtilâf devletlerinden İngiltere'nin talepleri, Yakındoğu'da büyük çapta bir İngiliz üstünlüğü kurmak ve Fransa'nın rekabetçi konumunu düşük bir seviyeye çekmekti. Fransa ve İtalya savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmalara sadık kalınmasını istiyordu. Osmanlı Devleti'ne resmen savaş açmayan ve Yakındoğu'da bir çıkarı olmadığına inanılan Amerikan delegasyonu ise Wilson Prensipleri uyarınca barış görüşmelerinin şeffaf yapılmasını ve gizli antlaşmaların geçersiz sayılmasını talep ediyordu. Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918'de yayımladığı on dört prensipten on ikincisi, nüfusunun çoğunluğu Türk olan bölgelerde Osmanlı Devleti'nin devam etmesini ve Türk olmayan bölgelerde de halkın oyuna başvurulmasını öngörüyordu. Onlar Konseyi, Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrılması düşünülen bölgeleri belirledi. İçinde Arabistan, Suriye, Mezopotamya, Filistin ve Ermenistan'ın bulunduğu listeye İngiltere'nin teklifiyle Kürdistan da eklendi. Mondros Mütarekesi'nden sonra Musul'u ele geçiren ve bölgede kendi denetiminde bir Kürt devleti kurdukmaya çalışan İngiltere, Ermenistan ve Mezopotamya arasında bir tampon oluşturarak bölgeyi Türkler'in denetiminden çıkarmayı ve petrol bölgesi Musul'a tamamen hâkim olmayı planlıyordu.

Düzmece nüfus istatistiklerine dayananarak Trakya ve Anadolu'nun Türk olmadığını iddia eden Yunanistan bütün Trakya'yı,

adaları ve Batı Anadolu'yu istiyordu. Yunanistan'ın taleplerine en sert tepki İngilizler'den geldiği halde İngiliz delegasyonu Yunanistan'ın Asya'daki taleplerini desteklemeye karar verdi. Bir Yunan âşığı olan ve Yunan Başbakanı Venizelos'un baş savunucusu haline gelen İngiltere Başbakanı Lloyd George'un, Amerika ve İtalya'nın karşı çıktığı Yunan isteklerini inceleyip değerlendirmek üzere bir uzmanlar kurulu oluşturulması önerisi kabul edildi. Büyük güçlerin çeşitli taahhütlerde buldukları Ermeniler de Sivas'ın doğusunda kalan Anadolu topraklarının kendilerine verilmesini ve büyük bir Ermeni devletinin kurulmasını talep ediyordu. İngiltere-Fransa, Arap topraklarının dağılımı konusunda anlaşamıyordu. Toprak taleplerini gizli Sykes-Picot Antlaşması'na dayandıran Fransızlar, Suriye, Kilikya, Lübnan ve Filistin'i istiyordu. İngilizler ise bu antlaşmanın artık kabul edilebilir bir tarafı kalmadığını düşünüyor ve bazı talepleri garantiye alınmaya kadar Suriye'yi boşaltmak istemiyordu. Bu taleplerin bir kısmı Filistin'e, bir kısmı da Suriye'nin denetimi konusunda Araplar'a yönelikti. Lloyd George, Araplar'la yaptıkları gizli antlaşmalara paralel şekilde savaş sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik ettikleri ve bağımsızlığını tanıdıkları Şerif Hüseyin'in Hicaz Kralığı'nın Paris Konferansı'nda temsilini sağlamıştı. Hicaz delegasyonunu bir savaş gemisiyle Paris'e getiren ve bütün masraflarını karşılayan İngilizler, Emîr Faysal'ın bütün iddialarını destekliyordu. Kendisini Arap birliğinin sözcüsü olarak tanıtan Faysal, İskenderun hattının güneyinde kalan bütün topraklar için bağımsızlık istiyordu. Balfour Deklarasyonu'nda dile getirilen yahudilere bir vatan verilmesi sözünü hayatta geçirmenin peşindeki siyonistler de Filistin'in Suriye'den ayrılmasını ve kendi yönetiminde bir manda olmasını isteyen İngilizler'in yardımıyla Araplar'la anlaşarak Fransa'yı saf dışı bırakmışlardı. Faysal hem Filistin'in Suriye'den ayrılmasını hem de siyonistlerin göç planını kabul etmişti. İtalyanlar da gizli Londra ve Saint Jean de Maurienne antlaşmalarında vaat edilen İz-

mir, Antalya ve Adana'yı istiyordu. Ancak, Anadolu'da kendilerine vaad edilen bölgenin Wilson prensipleriyle bağdaşmadığını da görüyorlardı. Ayrıca İngilizler'in ve Fransızlar'ın talepleri, Türkiye'den ayrılması düşünülen Arap toprakları üzerinde yoğunlaştığı halde, nüfusu Türk olan Anadolu için böyle bir şey geçerli değildi. Dahası, İngiliz ve Fransızlar'ın talep ettikleri topraklar zaten kendi işgalleri altında bulunuyordu. Ayrıca İngiltere ve Fransa, İtalya'nın Adana ve Antalya'yı işgal etmesine de karşı çıkıyorlardı. Bu sebeple İtalyanlar, birden kendilerini Osmanlı Devleti ganimetinden yasal hakları olarak gördükleri payın uzatılmasında buluvermişlerdi. Türkiye'den ayrılacak bölgelerde manda sisteminin uygulanması konusunda ortak karar alınmasını sağlayan Wilson, mandanın Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altında bulunmasında ısrar ediyordu. Mandacı gücün seçiminde ilk göz önüne alınacak husus bu topraklarda yaşayan insanların arzuları olacaktı. Ancak İngiltere'nin, manda hakkının zapteden devletin hakkı olduğunu savunması yüzünden anlaşma sağlanamadı. Konferansın ilk ayı bu tartışmalarla geçti.

Yunan taleplerini değerlendiren uzmanlar kurulu 8 Mart'ta nihai raporunu Onlar Konseyi'ne sundu. İngiliz ve Fransız uzmanlar, İzmir ve çevresiyle Ayvalık Limanı'nın Yunanistan'a ilhakına izin verilebileceğini söylerken Yunan istatistiklerini kabul edilmez bulmayan ve Rumlar'ın azınlıkta olduklarını ortaya koyan Amerikalı uzmanlar bölgenin Türkiye'den koparılmasına kesinlikle karşı çıkıyorlardı. İtalya ile Yunanistan arasındaki çatışma giderek tırmandı ve müttefiklerinin Yunan yanlısı tutumunu protesto eden İtalya 24 Nisan'da konferanstan çekildi. 29 Nisan'da Antalya'yı ve 5 Mayıs'ta Marmaris'i işgal ettikten sonra İzmir'e gemi gönderdi. Yunanlılar 11 Mayıs'ta Fethiye'ye çıkınca İtalyanlar da 13 Mayıs'ta Kuşadası'nı ele geçirdiler. Nihayet İngiltere, Fransa ve Amerika'nın desteklediği Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıktılar. İtalya da ertesi günü Selçuk'u işgal ederek resmî tepkisini gösterdi. Yunanlılar'ın İzmir'e çıkmasıyla birlikte

SEVR ANTLAŞMASI

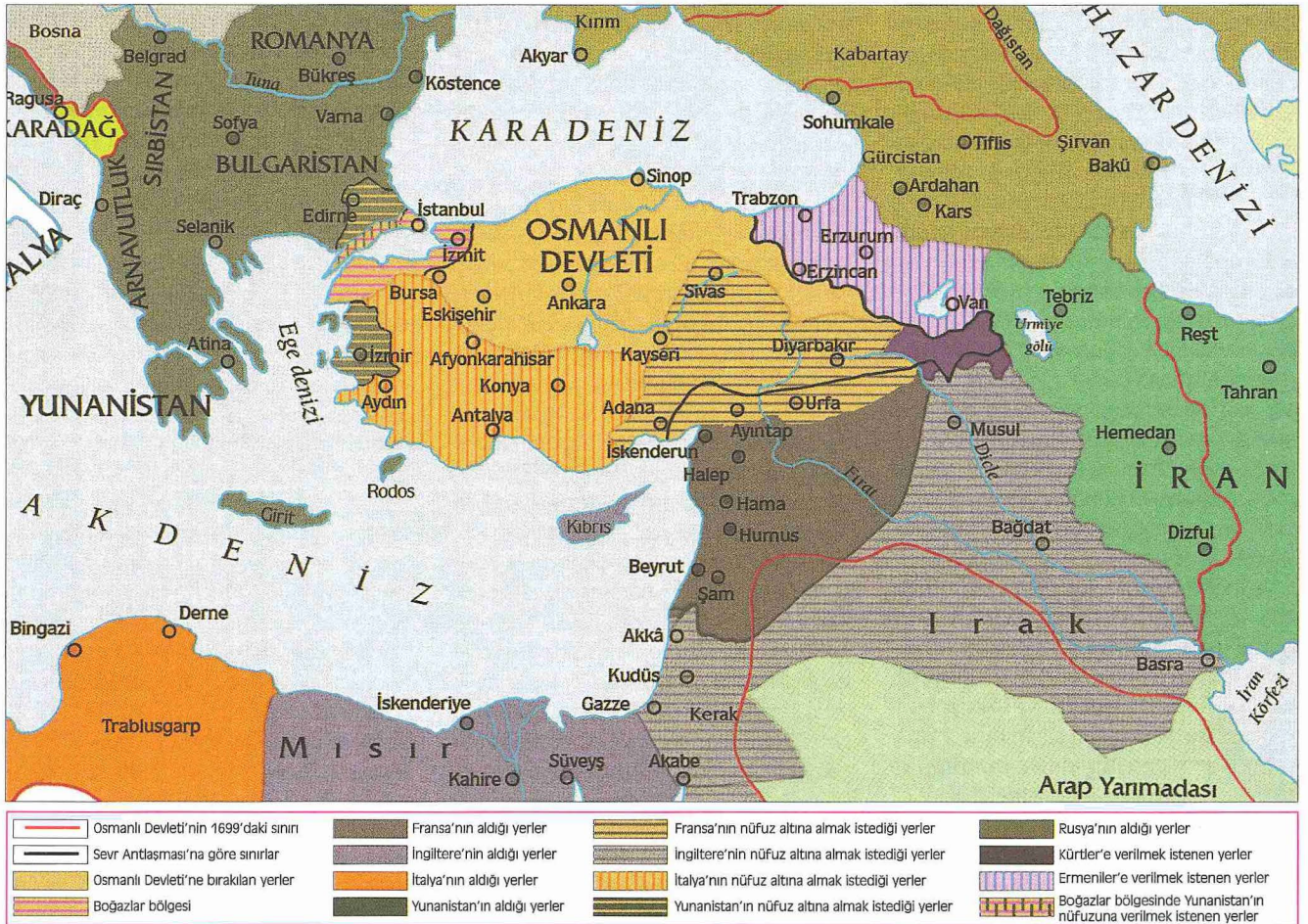
Türkler'e karşı sindirme hareketleri başladı. Buna karşılık Anadolu'da yer yer başlamış olan millî direniş hareketi Kuvâ-yi Milliye'nin öncülüğünde hızla gelişti. Anadolu'nun taksimini tartışmaya açan Lloyd George herkese pay dağıtıyordu. Wilson uzmanlarının raporlarına rağmen Yunanistan'ın etnik taleplerini haklı buluyor ve tam bağımsızlık verilmesini istiyordu. 17 Mayıs'ta konsey tarafından kabul edilen Hint delegasyonunun 70 milyon Hint müslümanının halifeyi İstanbul'da görmek istediğini ve Osmanlı Devleti'nin Anadolu, İstanbul ve Trakya'da korunması gerektiğini söylemesi üzerine geri adım atan Lloyd George, İslâm dünyasının dinî lideri olarak halife-padişahı İstanbul'da bırakacak formül aramaya koyuldu. İstanbul ve Boğazlar Türkler'den alınsa dahi artık Anadolu'nun parçalanmasına karşı çıkıyordu. Padişah isterse Vatikan'daki papaya ben-

zer şartlarla İstanbul'da kalabiliirdi. 17 Haziran'da Onlar Konseyi'nde konuşan Sadrazam Damad Ferid Paşa ise müslümanların yaşadığı bölgelerde Osmanlı Devleti'nin korunması gerektiğini belirtti, parçalanmayı veya manda sistemini kabul etmeyeceklerini bildirdi. İtilâf devletleri tam bir çıkmazın içine girmişlerdi. Tartışmaların gergin bir hal alması üzerine Türkiye hakkındaki bütün görüşmeler sessiz bir anlaşmayla ertelendi. Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşması da Temmuz-Kasım 1919 tarihleri arasında rafa kaldırıldı.

Onlar Konseyi'nde Yakındoğu konularında Japonya pasif kalırken İtalya âdeta üvey evlât muamelesi görüyordu. Amerika, Şark meselesinin çözümü konusunda artık sahnedeki çekildiğine göre anlaşması gereken iki devlet kalmıştı. İngiltere-Fransa önce Eylül Antlaşması'yla Suriye anlaşmazlığını aralarında çözdüler. Suriye ve Kilikya'dan

çekilen İngilizler'in yerine Fransızlar yerleşti. İki müttefik diğer konuları da aralarında halletmek üzere 11 Aralık 1919'da Londra'da özel görüşmelere başladı ve Araplar'ın yaşadığı bölgeler hariç Asya'nın Türk bölümü için manda sisteminden vazgeçilmesi konusunda anlaşta. Çözümü en zor olan konu İstanbul'un Türkler'den alınıp alınmayacağı meselesiydi. İngiliz Savaş Bakanlığı ile Hint hükümeti Türkler'in İstanbul'dan çıkarılmasına şiddetle karşı çıkıyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın desteğini alan Lloyd George ise Türkler'in Avrupa'dan hemen uzaklaştırılması gerektiğini savunuyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın 30 Ocak 1919'da bölgenin denetiminin uluslararası bir komisyona veya Amerikan mandasına bırakılacağını taahhüt etmesi üzerine Savaş Bakanlığı, Türkler'in Avrupa'dan çıkarılmasını isteksiz onayladı. Aralık 1919'a gelindiğinde Amerika'nın İstanbul manda-

Sevr Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti'nin sınırları

sını kabul etmeyeceği iyice anlaşıldı. Fransızlar, Türkler'in İstanbul'da kalmasını sağlayacak bir formül bulmaya çalışırken Lloyd George ile Lord Curzon Türk hükümetinin Boğazlar'ın Avrupa yakasında hiçbir siyasi gücü olmaması konusunda ısrar ediyordu. Nihayet İstanbul ve Boğazlar'ın Türkler'den alınarak uluslararası bir komisyonun yönetimine verilmesi kararlaştırıldı. Padişah ve hükümeti de Anadolu'da bir yere yerleştirilecekti. İngiltere-Fransa diğer sorunların çoğunda genel bir fikir birliğine varmıştı. Resmî planlama oturumlarını gerçekleştirmek ve alınan kararlardan İtalya'yı da haberdar etmekten başka yapacakları bir şey kalmamıştı. Londra Konferansı'nın 12 Şubat 1920 tarihinde toplanması kararlaştırıldı. Ancak Fransızlar, henüz resmî bir duyuru yapılmadığı halde İstanbul'un Türkler'den alınacağı aralık sonunda basına duyurdular. Hindistan'dan sorumlu devlet bakanı Edwin Montagu, İstanbul ve Boğazlar üzerinde itibarlı bir Türk egemenliğini kabul eden 11 Aralık tarihli Bakanlar Kurulu kararına ihanet edildiğini açıkladı. Dünyanın her tarafındaki müslümanlardan hükümet üyelerine ve basın organlarına bildiriler yağmaya başladı. İngiliz hükümeti, 6 Ocak 1920'de Türkler'in Avrupa'dan çıkarılması planını büyük bir çoğunlukla reddetti. Yeni bir taslak hazırlanıp Çatalca hattı Türkiye'nin batı sınırı olarak kabul edildi.

Müttefikler, Londra Konferansı'nın açılışından bir gün sonra Osmanlı hükümetine bir nota vererek Kilikya'da Kuvâ-yi Milliye'nin saldırıları durdurulmadığı takdirde İstanbul'un resmen işgal edileceğini bildirdi. Lloyd George ile Lord Curzon, Türkler'in gelecekte uslu durmaları isteniyorsa toprağı ele geçirip rehin tutmanın zorunlu olduğunu söyleyerek hemen harekete geçilmesini istiyordu. 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal eden üç büyükler padişahın otoritesini yıkmak değil güçlendirmek amacıyla geldiklerini ve işgalin geçici olduğunu ilân ettiler. İstanbul'u hâlâ Türkiye'de bırakmak niyetinde olduklarını tekrarlarlarken, "Eğer büyük çaplı bir huzursuzluk ya da katliam ortaya çıkacak olursa bu karar değişebilir" şeklinde bir de uyarı eklediler. İzmir'in işgali Kuvâ-yi Milliye'nin Anadolu'da teşkilatlanmasını hızlandırdığı gibi İstanbul'un işgali de Anadolu'da yeni bir devlet kurulması sürecini hızlandırdı. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart'ta bir genelge yayımlayarak Osmanlı egemenliğinin sona erdiğini ve Temsil Heyeti'nin ülke yönetimine resmen el koyduğunu duyurdu.

23 Nisan 1920'de Ankara'da çalışmalarına başlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti de milletin yegâne temsilcisi olduğunu bütün dünyaya ilân etti. 20 Nisan'da sona eren Londra Konferansı'nda İngiltere-Fransa'nın 11 Aralık 1919 görüşmelerinde anlaştıkları hususların çoğu kabul edilerek ortaya bir tasarı metni konuldu. İstanbul konusu büyük bir fikir ayrılığına sebep olmadı. Fransızlar'la İtalyanlar, Türkler'in İstanbul'da kalmasını savundular. "Bu belâyı ve potansiyel dert kaynağını Avrupa'dan defetmek gibi büyük bir fırsatı şu anda gerçekten de kaçırıyor olabiliriz" diyen Lloyd George hükümetinin 6 Ocak tarihli kararına boyun eğdi. Antlaşmaya göre müttefikler Osmanlı hükümetinin İstanbul üzerindeki haklarına ve sıfatlarına dokunulmaması, padişah ve hükümetinin bu şehirde oturması ve bu şehrin Osmanlı Devleti'nin başşehri olması hususunda görüş birliği içinde olduklarını ifade ediyorlardı. Osmanlı hükümeti bu antlaşma ile onu tamamlayan antlaşma ve sözleşmelerin hükümlerine, özellikle ırk, din ve dil azınlıklarının haklarına saygı göstermediği takdirde yukarıda açıklanan hükümü değiştirme hakkını kesinlikle saklı tuttuklarını açıklıyorlardı. Osmanlı Devleti de müttefiklerin bu konuda alacakları bütün kararları kabul edeceğini şimdiden taahhüt ediyordu (md. 36). Türkiye, İstranca-Çatalca hattının batısında kalan bütün haklarından ve sıfatlarından Yunanistan lehine vazgeçiyordu (md. 84-87). İzmir ili, Kırkağaç, Akhisar, Tire, Ödemiş ve Söke ilçeleri resmen Osmanlı idaresinde kalmakla birlikte yönetimi Yunanistan'a bırakılıyordu. Türk hâkimiyetini istihkâmlardan birine çekilecek bir Türk bayrağı temsil edecekti. Ayrıca mahallî parlamentoya beş yıl sonra Yunanistan'a katılma hakkı tanınıyordu (md. 65-83). Gelibolu, Tekirdağ, İzmit, Bursa, Biga ve Edremit dahil bütün Marmara kıyıları Osmanlı toprağı olmakla beraber yönetimi milletlerarası Boğazlar Komisyonu'na bırakılıyordu (md. 37-61). Türkiye'ye ağır malî, iktisadî, ticarî ve askerî yükümlülükler yükleniyordu. Türkiye'nin malî durumunu düzenlemek üzere Türkiye'yi malî açıdan âdeta sömürge durumuna getiren yeni bir komisyon kuruluyordu. Eskiden beri var olan Düyûn-ı Umûmiyye de devam edecekti. Türkiye Fas, Tunus, Libya, Sudan, Mısır, Süveyş, Kıbrıs ve bütün Akdeniz adaları üzerindeki haklarından vazgeçiyor (md. 101-122), Hicaz'ın bağımsızlığını (md. 98-100) ve Irak, Suriye ve Filistin üzerinde manda idareleri kurulmasını (md. 94-97) kabul ediyordu. Tür-

kiye'nin güney sınırı Ceyhan nehrinin denize döküldüğü yerden başlayarak Osmaniye, Antep, Urfa, Siverek ve Mardin'in kuzeyinden İran sınırına uzanıyordu (md. 27).

Londra Konferansı'nda ele alınmayan veya anlaşma sağlanamayan konular 18-26 Nisan 1920 tarihlerinde yapılan San Remo Konferansı'nda karara bağlandı. Ele alınmayan konuların başında Kürdistan sorunu geliyordu. İngilizler'in Şeyh Mahmud idaresinde bir aşiretler federasyonu kurma çabaları bizzat şeyhin giriştiği üç isyanla sonuçlanmış ve pek çok İngiliz öldürülmüştü. İngilizler'in iddialarının aksine Kürtler, Türkler'le birlikte yaşamak istiyordu. İngiliz uzmanlarına göre Kürdistan genel anlamda kabul edilmiş coğrafi bir önemi olmayan müphem bir terimdi. Kürtler'in ait oldukları aşiret dışında pek fazla birlik duyguları yoktu ve büyük bir gücün desteği olmadan yaşamaları imkânsızdı. En iyi çözüm şeklinin Türkiye'nin himayesinde yaşamaları olduğu kanaatine varan İngilizler, Kuvâ-yi Milliye ile birleşmelerinden çekindikleri için Kürtler'i oyalamayı sürdürüyorlardı. Nihayet San Remo Konferansı'nda belli bir dereceye kadar yerel özerklik garantisi verilmesi kaydıyla bölgenin Türkler'e bırakılması planı kabul edildi. Buna göre, ileride belirlenecek Ermenistan'ın güneyinde ve 27. maddede belirtilen Suriye ve Irak sınırlarının kuzeyinde Kürtler'in sayıca üstün olduğu bölgelere verilecek yerel özerkliğin şartları antlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen altı ay içinde İstanbul'da toplanacak İngiliz, Fransız ve İtalyan ortak komisyonu tarafından hazırlanacaktı. Bu plan bölgede yaşayan Süryânî, Keldânî ve diğer etnik ve dinî azınlıkların korunmasına ilişkin güvenceleri de kapsayacaktı. Kürtler'in antlaşmanın yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, bölgede yaşayan halkın çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediğini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti Konseyi'ne müracaat etmesi ve konseyin de bu nüfusun bağımsızlığa yetenekli olduğu kanaatine varıp onlara bağımsızlık tanımayı Türkiye'ye tavsiye etmesi durumunda Türkiye bu tavsiyeye uyacağını şimdiden taahhüt ediyordu (md. 62-64).

Konferans sırasında Ermeniler'i de oyalayan ve tantanalı sözlere rağmen Ermeni topluluğuyla samimi olarak ilgilenmeyen büyük güçler Osmanlı Devleti üzerinde yaptıkları taksim planını sekteye uğratacağı endişesiyle Büyük Ermenistan'ın kurulmasından kaçınıyorlardı. En kolay çözüm yolu olarak Ermenistan'ı Amerikan

mandasına vermeyi denemişlerse de Amerika kabul etmemişti. Ermeniler'in en büyük savunucusu İngiltere, Kafkaslar'daki varlığının fiilî bir Ermenistan mandası sonucunu doğurmasından çekinerek Amerika'dan resmî red cevabı gelmeden 15 Ağustos 1919'da bölgeden çekilmişti. İngilizler'i Ermeniler'i terketmekle suçlayan Fransa da Ermeniler'i koruma bahanesiyle Sykes-Picot Antlaşması'yla kendisine verilen Anadolu topraklarını ele geçirmişti. İki müttefik, 11 Aralık 1919 görüşmelerinde daha küçük bir bölgenin Ermenistan Cumhuriyeti'ne dahil edilmesini kararlaştırmış, ancak Ermenistan'a gerekli olan malî ve askerî destekten kaçınmıştı. Londra Konferansı'nda Ermenistan'ı Milletler Cemiyeti'nin himayesine vererek işin içinden sıyrılmayı denemiş, bu defa da Milletler Cemiyeti böyle bir yükümlülüğün altına girecek askerî ve malî gücünün olmadığını bildirmişti. Nihayet San Remo Konferansı'nda Ermenistan mandasını kabul etmesi için Amerika'ya bir daha müracaat edilmesine, sınırın tesbiti konusunda Wilson'dan ara buluculuk yapmasının istenmesine karar verildi. Amerikan Senatosu, Ermenistan mandasını 1 Haziran 1920'de reddetti. Wilson ise Ermenistan-Türkiye sınırını uygun bulunduğu biçimde çizme teklifini kabul etti. Mayıs 1918'de Erivan'da kurulan Ermenistan Cumhuriyeti'ni İngiltere, Fransa ve İtalya 19 Ocak 1920 tarihinde,

Amerika 23 Nisan 1920'de resmen tanıdı. Antlaşmaya göre Türkiye de müttefikler gibi Ermenistan'ın bağımsızlığını tanıyacağını, müttefikler gibi Ermenistan-Türkiye sınırının belirlenmesi işini Başkan Wilson'un hakemliğine sunacağını, onun ileri süreceği bütün hükümleri kabul edeceğini ve Ermenistan'a katılacak topraklar üzerindeki bütün haklarından vazgeçeceğini şimdiden bildiriyordu (md. 88-93).

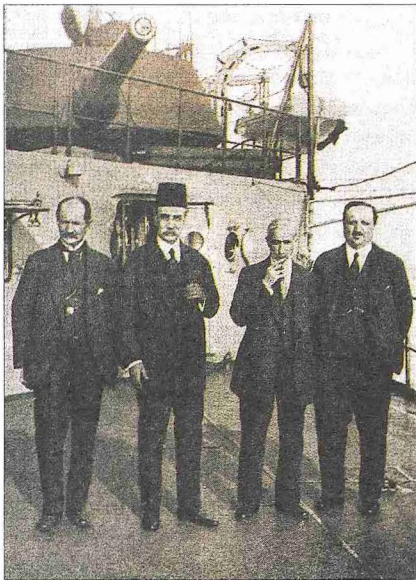
San Remo Konferansı'nda Osmanlı Devleti'ne sunulacak antlaşmaya son şekli verildi. Konferansın hiçbir aşamasında Ankara'daki siyasî gelişmeler söz konusu bile edilmedi. Konferansa katılanlar bu hareketle ilgili görünmese de aslında Mustafa Kemal'in bütün programı ve planları gayet iyi biliniyordu. Zaten Mustafa Kemal de sık sık müttefiklerin temsilcileriyle görüşüyor, Türkiye'deki hâkim siyasî gücün onun elinde olduğundan kimsenin şüphesi bulunmuyordu. Ankara hükümetini hâlâ muhatap almaktan kaçınan müttefikler İstanbul hükümetinden Paris'e bir heyet göndermesini istediler. Barış antlaşması taslağını 11 Mayıs 1920 tarihinde Ahmed Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı delegasyonuna tebliğ ederken bir özetini de basına dağıttılar. Tevfik Paşa, bağımsızlık prensipleriyle bağdaşmayan antlaşma şartlarını kabul edemeyeceğini bildirdi. Türk basını da Türkiye'ye "ölüm cezası" verildiğini yazıyordu. Genelde şartların ağır olduğunu kabul eden ve Türkler'in bunu hak ettiğini savunan İngiliz basını antlaşmanın uygulanamayacağını yazıyordu. Fransız basını antlaşmayı İngiltere'nin büyük zaferi olarak değerlendiriyordu. Antlaşmayı lânetleyen İtalyan basını ise Fransızlar'ı Yakındoğu'da İngilizler'e satılmakla suçluyordu. Fransa, antlaşmanın imzalanamaması ihtimali belirince Mustafa Kemal'e anlaşarak 30 Mayıs'tan itibaren geçerli olmak üzere yirmi günlük bir ateşkes imzaladı. Ateşkesin Fransa ile İngiltere'nin arasında açabileceğini düşünen Tevfik Paşa müttefiklerle görüşmeleri uzatmaya çalışıyordu. Lloyd George ise İstanbul hükümetini antlaşmayı imzaya zorlamak için Yunanistan'ın sınırlı bir hareket üstlenebileceğini söylüyordu. Komutanlarının karşı çıkmasına rağmen kararını hükümetine ve müttefiklerine kabul ettirdi.

Yunan Ordusu 22 Haziran'da üç koldan harekete geçti. Sadrazam Damad Ferid Paşa, müttefiklerin metnine karşı hazırladığı cevabı yazıyı 25 Haziran'da konferansa sundu. Müttefikler, 11 Temmuz'da toplanan Spa Konferansı'nda itirazları inceleterek antlaşmada bazı küçük değişik-

likler yaptılar. İngilizler'in de desteklediği Yunanlılar 8 Temmuz'da Bursa'yı ele geçirdiler. Müttefikler, Yunanlılar'ın bu beklenmedik başarıları üzerine 16 Temmuz'da Osmanlı delegasyonuna bir ultimatom vererek antlaşmayı kabul etmesi için Osmanlı hükümetine on günlük süre tanıdıklarını bildirdiler. Yunanlılar'ın 20 Temmuz'da bütün Trakya'yı ele geçirmesi karşısında telâşa kapılan padişah, "musibetler mecmuası" olarak nitelendirdiği barış şartlarını görüşmek üzere 22 Temmuz'da sarayda saltanat şûrasını topladı. Sadrazam Damad Ferid Paşa, antlaşma reddedildiği takdirde müttefiklerin İstanbul'u Yunanlılar'a işgal ettirecekleri yönünde haberler alındığını bildirdi. Topçu Ferik Rıza Paşa hariç toplantıya katılanların tamamı oylarını antlaşmanın kabul edilmesi yönünde bildirdiler. Âyan Meclisi üyesi Hâdi Paşa'nın başkanlığında Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ve Bern Büyükelçisi Reşad Hâlis beylerden oluşan Osmanlı Murahhas Heyeti 10 Ağustos 1920 tarihinde Paris'in banliyösü Sevr'de antlaşmayı imzaladı.

Bir buçuk yılı aşkın bir zamanda büyük çekişmelerle hazırlanan, on iki bölüm ve 433 maddeden oluşan Sevr Antlaşması Avrupa'nın Şark meselesine getirdiği çözümlü ifade eder. Sevr çözümünde yerel milliyetçilik, halkın istekleri ve kendi kaderini tayin hakkı gibi hususlar hiçbir rol oynamamıştır. Mandacı güçlerin belirlenmesi aşamasında yaşanan tartışmalarda çıkış noktası o bölgede yaşayan insanlar değil hep güç politikaları olmuştur. Emperyal çıkarlara hizmet etmediği zaman büyük vaatler birden geçersiz hale gelmiştir. Bunun en tipik örneği, müttefiklerin hiçbir malî ve askerî destek veremeyeceklerini söyleyerek Ermeniler'e biçtikleri kadedir. Büyük güçler, Ermeniler'i savaşta olduğu gibi diplomasi oyununda da bir piyon olarak kullanmışlardır. Anlaşmadan herkes memnun olmamıştır. İtalya haklarını alamadığına inanmış, Fransa kayıplarına karşılık eline geçenin az olduğundan şikâyet etmiştir. En kazançlı çıkan taraf Yakındoğu'da İtalyan ve Fransız nüfuzunu en alt düzeye çekmeyi başaran İngiltere olmuştur. Ancak Ankara hükümetinin kabul etmediği Sevr Antlaşması ölü doğmuş bir belge olarak kalmıştır. Sevr Antlaşması'nı bir Türk barışına çevirmenin mümkün olmadığını gören müttefikler, Ankara hükümetinin Ermeniler'e ve Yunanlılar'a karşı kazandığı başarılar üzerine Haziran 1921'de Yunanistan'a ara buluculuk teklifinde bulundular. Yunanlılar saldırılarına devam

Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyet (soldan sağa: Rıza Tevfik, Damad Ferid Paşa, Hâdi Paşa ve Reşid Hâlis)

edince Paris Barış Konferansı tarafsızlık kararı verdi. Yunanlılar'ı İzmir'e çıkaran ve Anadolu içlerine süren Lloyd George da 10 Ağustos 1921 tarihinde Sevr Antlaşması'nın artık yırtıldığını ve silâh ticaretinin serbest olduğunu açıkladı. Avam Kamarası'nda yapılan konuşmalarda "serkeş" Yunanlılar'a bundan sonra müttefik muamelesi yapılmaması ve Yunanistan'a ekonomik abluka uygulanması istendi. Fransa, Yunanlılar'ın ağır yenilgisiyle sonuçlanan Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra 20 Ekim 1921'de Ankara hükümetiyle Ankara Antlaşması'nı imzalayarak yeni Türk devletini tanıdı. Ankara hükümeti, 30 Ağustos 1922'de düşmana son darbeyi vurarak 11 Ekim 1922'de müttefiklerle Mudanya Mütarekesi'ni imzaladı. Mütareke şartları gereğince Yunan ordusunun çekildiği Doğu Trakya Ankara hükümetine teslim edildi. Altı asırlık Osmanlı saltanatı 1 Kasım 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından sona erdirildi. İstanbul, bir vilâyet olarak Ankara hükümeti yönetimine bırakılmakla birlikte İtilâf devletlerinin işgali barış antlaşması imzalanıncaya kadar devam etti. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması, Arap maddelerinin Sevr'deki dağılımını korumakla birlikte yeni Türk devletini ilgilendiren bütün meselelerde önemli değişiklikler getirdi. Yabancı güçlerin 6 Ekim 1923'te İstanbul'dan çekilmesinden sonra 13 Ekim'de Ankara Türkiye'nin başşehri yapıldı. 29 Ekim'de Cumhuriyet'in ilânının ardından, halifelik saltanat gibi algılandığından 3 Mart 1924'te kaldırıldı ve Osmanlı hânedanı mensuplarının tamamı yurt dışına çıkarıldı. Paris Konferansı sırasında büyük tartışmalar konu olan Ayasofya 1934'te müze haline getirilerek tarihî miras olarak koruma altına alındı.

BİBLİYOGRAFYA :

Traité de paix entre les puissances alliées et associées et la Turquie du 10 août 1920 (Sèvres), [baskı yeri ve tarihi yok]; *Devlet-i Aliyye ile Sulh Şerâiti*, İstanbul 1336/1920; *Devlet-i Aliyye ile Sulh Muâhedesi*, Konya 1336/1920; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, 525-691; Seha L. Meray – Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Birakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara 1977; Osman Olcay, *Sevres Andlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)*, Ankara 1981; Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım* (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 1993; P. C. Helmreich, *Sevr Entrikaları* (trc. Şerif Erol), İstanbul 1996; Mustafa Budak, *İdealden Gerçeğe: Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika*, İstanbul 2002; İsmet Parmaksızoğlu, "Sevr Antlaşması", *TA*, XXVIII, 477-480.

CEVDET KÜÇÜK

SEVR MAĞARASI

(غار نور)

Hz. Peygamber'in hicret esnasında üç gece gizlendiği, Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen mağara.

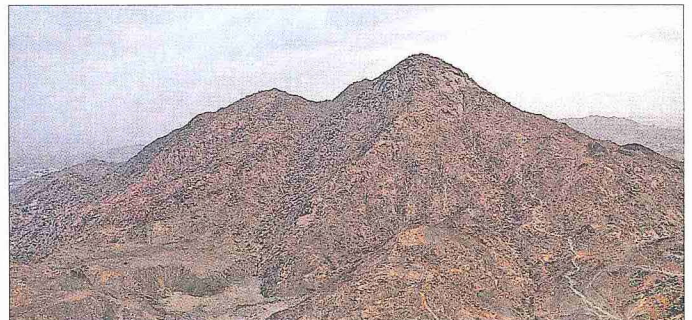
Mağaranın bulunduğu Sevr dağı Mes-cid-i Harâm'a güneydoğu yönünde yaklaşık 4 km. uzaklıktadır. Sevr mağarası dağın zirvesine yakın bir yerde, Mekke tarafına bakan yamacında büyük bir kayanın altında kalan boşluk şeklinde doğal ve küçük bir mağaradır. Mağaranın biri batı, diğeri doğu tarafında iki girişi bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem'in girdiği batı yönündeki giriş dar olup zeminden biraz yüksektir. Doğu yönündeki giriş ise insanın rahatlıkla girip çıkabileceği büyüklüktedir. Günümüzde Mekke'de yerleşim Sevr dağıнын kuzey eteklerine kadar ulaşmıştır.

Müslümanların Yesrib'e (Medine) hicret etmesi üzerine Hz. Muhammed'in de oraya gidip onların başına geçmesinden endişe duyan bazı müşrikler Dârünnedve'de toplanarak Resûlullah'ı öldürme kararı aldılar. Onu Kureyş oymaklarından birer gencin katılacağı bir grup öldürecek, böylece Hâşimoğulları'nın kan davasına kalkışması önlenecekti. Suikast kararından haberdar olan Resûl-i Ekrem hemen hicret hazırlığına başladı; öğle sıcağında Hz. Ebû Bekir'in evine gitti ve orada hicret planı hazırlandı. Bunun için Mekke-Medine yollarını iyi bilen bir kılavuz tutuldu ve onunla, yolda binilecek develeri üç gün sonra Sevr dağının eteğine getirmek üzere anlaşmaya varıldı. Evine dönen Hz. Peygamber, kendisini öldürmek için evini saracak müşrikleri yanıltmak amacıyla Hz. Ali'yi yatağına yatırdı. Karanlık bastıktan sonra evinden ayrılıp tekrar Hz. Ebû Bekir'in evine gitti. Gece yarısı Hz. Ebû Bekir'le birlikte evin arka kapısından gizlice çıkarak Sevr dağına tırmanıp buradaki mağarada gizlendiler. Resûl-i Ekrem'in geçici gizlenme

yeri olarak Medine yol güzergâhında bulunmayan Sevr mağarasını seçmesinin sebebi peşine düşecek müşrikleri şaşırtmak istemesiydi. Çünkü müşrikler hicret için yola çıktığını anladıklarında onu daha çok Medine'ye giden yol güzergâhında arayacaklar, Mekke'nin güneyine giden yollar üzerinde fazla durmayacaklardı. Böylece hem yoğun takipten kurtulacak hem de takip işinin yavaşlamasına kadar zaman kazanacaktı.

Hz. Peygamber'i öldürmek maksadıyla evini saran seçilmiş müşrikler evinde olmadığını öğrenince bütün çevreyi aramaya başladılar ve etrafa haberciler göndererek onların başına ödül koyduklarını duyurdular. Daha ziyade Medine tarafındaki yollarda arama yaparken bir grup da iki iz sürücünün rehberliğinde onların gizlendiği mağaranın ağızına kadar geldi. Bu sırada endişeye kapılan Hz. Ebû Bekir, "Ey Allah'ın resulü! Eğilip baksalar bizi görecekler" dedi. Resûlullah, Allah Teâlâ'nın kendilerine yardım edeceğini söyleyerek onu teselli etti. Mağarada yaşanan bu an Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: "Eğer siz ona yardım etmezseniz ona Allah yardım etmiştir: Hani kâfirler onu iki kişiden biri olarak çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına, 'Üzülme, Allah bizimle beraberdir' diyordu. Bunun üzerine Allah ona -sükûnet sağlayan- emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı; Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir" (et-Tevbe 9/40). Allah Teâlâ'nın resulünü koruyacağı muhakkaktı; nitelik etrafı inceleyen müşrikler mağaranın içine bakmadan dönüp gittiler. Mağarada Hz. Peygamber tarafından teselli edilen Ebû Bekir bu özel durumu sebebiyle Türk ve İran edebiyatlarında "yâr-ı gâr" (mağara dostu) ifadesiyle anılmıştır.

Resûl-i Ekrem ve Hz. Ebû Bekir, Sevr mağarasında üç gece kaldılar. Bu üç geceyi Ebû Bekir'in oğlu Abdullah da onlar-

Sevr dağı
(Orhan Durgut
fotoğraf arşivi)